NCERT Solutions Class 6 Sanskrit (Deepakam)

Chapter 8 बुद्धिः सर्वार्थसाधिका

वयम् अभ्यासं कुर्मः

१. पाठस्य आधारेण अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि एकपदेन लिखन्तु ।

(क) सरोवरस्य तीरे सुकोमलभूमौ बिलेषु के निवसन्ति ?
उत्तरम्: शशका:

(ख) केषां परिभ्रमणेन शशकाः क्षतविक्षताः मृताः च भवन्ति ?
उत्तरम्: गजानां

(ग) शशकराजः कस्य समीपं गच्छति?
उत्तरम्: गजराजस्य

(घ) के स्वमतं प्रकाशयन्ति ?
उत्तरम्: शशका:

(ङ) कः चन्द्रं नमति ?
उत्तरम्: गजराजः

(च) के सुखेन तिष्ठन्ति ?
उत्तरम्: शशका:

२. पूर्णवाक्येन उत्तराणि लिखन्तु ।

(क) चन्द्रः कदा प्रसन्नः भवति ?
उत्तरम्: यदा शशका: जीवन्ति तदा एव चन्द्रः प्रसन्नः भवति ।

(ख) सायङ्काले केषां सभा भवति ?
उत्तरम्: सायङ्काले शशकानां सभा भवति ।

Get More Learning Materials Here : CLICK HERE www.studentbro.in

(ग) शशकाः किमर्थम् उपायं चिन्तयन्ति ?

उत्तरम्: शशकाः स्वरक्षार्थम् उपायं चिन्तयन्ति ।

(घ) चन्द्रः केन नाम्ना प्रसिद्धः अस्ति ?

उत्तरम्: चन्द्रः 'शशाङ्कः' इति नाम्ना प्रसिद्धः अस्ति ।

(ङ) "आम्, चन्द्रस्य दर्शनाय आवाम् अधुना एव सरोवरं प्रति चलाव:" इति कः कथयति ?

उत्तरम्: "आम्, चन्द्रस्य दर्शनाय आवाम् अधुना एवं सरोवरं प्रति चलावः ।" इति शशकः कथयति ।

३. पाठस्य आधारेण पट्टिकातः क्रियापदानि चित्वा वाक्यानि पूरयन्तु ।

निवसन्ति चिन्तयन्ति भवति कथयति तिष्ठति

(क) किं चन्द्रः सरोवरे .... ।

उत्तरम्: तिष्ठति

(ख) सर्वे शशका: उपाय .... ।

उत्तरम्: चिन्तयन्ति

(ग) सायंकाले शशकानां सभा .... ।

उत्तरम्: भवति

(घ) शशकाः सरोवरस्य तीरे .... ।

उत्तरम्: निवसन्ति

(ङ) सः गजराजं .... ।

उत्तरम्: कथयति

४. उदाहरणानुसारं निम्नलिखितानां पदानां वचनं पुरुषं च लिखन्तु ।

पदम्	पुरुषः	वचनम्

Get More Learning Materials Here : CLICK HERE www.studentbro.in

यथा – चिन्तयति	प्रथमपुरुषः	बहुवचनम्
तिष्ठन्ति	....	....
जीवन्ति	....	....
नमति	....	....
कथयति	....	....
गच्छति	....	....

उत्तरम्:

पदम्	पुरुषः	वचनम्
यथा – चिन्तयति	प्रथमपुरुषः	बहुवचनम्

Get More Learning Materials Here : CLICK HERE www.studentbro.in

तिष्ठन्ति	प्रथमपुरुषः	बहुवचनम्
जीवन्ति	प्रथमपुरुषः	बहुवचनम्
नमति	प्रथमपुरुषः	एकवचनम्
कथयति	प्रथमपुरुषः	एकवचनम्
गच्छति	प्रथमपुरुषः	एकवचनम्

५. उदाहरणानुसारं समुचितैः क्रियापदैः रिक्तस्थानान पूरयन्तु।

धातुः	**एकवचनम्**	**द्विवचनम्**	**बहुवचनम्**
यथा- गम्	गच्छति	गच्छतः	गच्छन्ति
कथ्	कथयति	....	

Get More Learning Materials Here : CLICK HERE www.studentbro.in

स्था			तिष्ठन्ति
कृ	करोमि	कुर्वः	
जीव्			जीवन्ति
चल्		चलावः	

उत्तरम्:

धातुः	**एकवचनम्**	**द्विवचनम्**	**बहुवचनम्**
यथा- गम्	गच्छति	गच्छतः	गच्छन्ति
कथ्	कथयति	कथयतः	कथयन्ति
स्था	तिष्ठति	तिष्ठतः	तिष्ठन्ति

Get More Learning Materials Here : CLICK HERE www.studentbro.in

कृ	करोमि	कुर्वः	कुर्मः
जीव्	जीवति	जीवतः	जीवन्ति
चल्	चलामि	चलाव:	चलामः

६. चित्रस्य आधारेण पञ्च वाक्यानि लिखन्तु ।

उत्तरम्:

(क) ....

(ख) ....

(ग) ....

(घ) ....

(ङ) ....

उत्तरम्: (क) एतत् चित्रम् उपवनस्य अस्ति।

(ख) एष: वृक्ष: सेवफलस्य अस्ति ।

(ग) वृक्षस्य अधः सेवफलानि सन्ति ।

(घ) सेवफलानि खादित्वा बालकाः प्रसन्नाः भवन्ति ।

(ङ) सेवफलस्य वर्णः रक्तः अस्ति ।

७. अधोलिखितानां पर्यायपदानां मेलनं कृत्वा रिक्तस्थानानि पूरयन्तु ।

उत्तरम्:

(क) गजः हस्ती

(ख) पदम् चरण:

(ग) चन्द्रः शशाङ्क:

Get More Learning Materials Here : CLICK HERE www.studentbro.in

(घ) सरोवर: जलाशय:

(ङ) प्रजा जनता

योग्यताविस्तरः

१. कार्यारम्भात् कार्यपरिसमाप्तेः कालः वर्तमानकालः उच्यते ।
२. वर्तमान कालस्य कृते लट्लकारः भवति ।
३. लकारेषु त्रयः पुरुषाः (प्रथम मध्यमः उत्तमः) एवञ्च त्रीणि वचनानि (एकवचनम् द्विवचनम् बहुचनम्) भवन्ति ।

लट्लकारस्य क्रियापदे अधोलिखितानि चिह्नानि भवन्ति ।

पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुष:	ति	तः	अन्ति
मध्यमपुरुष:	सि	थः	थ
उत्तमपुरुष:	मि	वः	मः

पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्

Get More Learning Materials Here : CLICK HERE www.studentbro.in

प्रथमपुरुष:	पठति	पठतः	पठन्ति
मध्यमपुरुष:	पठसि	पठथः	पठथ
उत्तमपुरुष:	पठामि	पठावः	पठामः

परियोजनाकार्यम

पाठे पठितानां धातुरूपाणां संग्रहणं कुर्वन्तु। तेषां पुरुषं वचनं च लिखन्तु।
उत्तरम्:

पठित-अवबोधनम्

पठित- सामग्रीम् आधृत्य अवबोधनकार्यम्

१. निम्नलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत-

(निम्नलिखित गद्यांश को पढ़कर प्रश्नों के उत्तर लिखिए)
गजराजः शशकेन सह सरोवरस्य समीपं गच्छति। सः जले चन्द्रस्य प्रतिबिम्बं पश्यति चकितः च भवति। सः भयेन चन्द्रं नमति। ततः सः गजयूथेन सह अन्यत्र गच्छति। सः गजयूथः पुनः कदापि तस्य सरोवरस्य समीपं न आगच्छति। शशकाः तत्र सुखेन तिष्ठन्ति। सत्यम् एव उक्तम् -'बुद्धिः सर्वार्थसाधिका।'।

प्रश्ना:-

I. एकपदेन उत्तरत-

Get More Learning Materials Here : CLICK HERE www.studentbro.in

(i) कः भयेन चन्द्रं नमति ?

उत्तरम्: गजराज :

(ii) गजराजः जले कस्य प्रतिबिम्बम् पश्यति?

उत्तरम्: चन्द्रस्य

(iii) गजराजः केन सह सरोवरस्य समीपं गच्छति ?

उत्तरम्: शशकेन

(iv) के सुखेन तिष्ठन्ति ?

उत्तरम्: शशका:

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत-

गजयूथः पुनः कदापि कुत्र न आगच्छति ?

उत्तरम्: गजयूथः पुनः कदापि सरोवरस्य समीपं न आगच्छति ।

III. निर्देशानुसारं उत्तरत-

(i) 'जले' अत्र का विभक्तिः ?

(क) प्रथमा

(ख) तृतीया

(ग) पञ्चमी

(घ) सप्तमी

उत्तरम्: (घ) सप्तमी

(ii) 'तिष्ठन्ति' इत्यत्र कः धातुः ?

(क) तिष्ठ्

(ख) स्थ

(ग) स्था

(घ) स्थ

उत्तरम्: (ग) स्था

Get More Learning Materials Here : CLICK HERE www.studentbro.in

२. रेखांकितपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत-

(i) <u>शशकाः</u> स्वरक्षार्थं उपायम् अचिन्तयत् ।
उत्तरम्: <u>के</u> स्वरक्षार्थं उपायम् अचिन्तयत् ?

(ii) वयम् शशकाः <u>तस्य</u> प्रजाः स्मः ।
उत्तरम्: वयम् शशकाः <u>कस्य</u> प्रजाः स्मः ?

(iii) चन्द्रः <u>सरोवरे</u> तिष्ठति ।
उत्तरम्: चन्द्रः <u>कुत्र</u> तिष्ठति ?

(iv) <u>शशकराजः</u> गजराजस्य समीपं गच्छति ।
उत्तरम्: <u>कः</u> गजराजस्य समीपं गच्छति ?

(v) गजराजः भयेन <u>चन्द्रम्</u> नमति ।
उत्तरम्: गजराज भयेन <u>कम्</u> नमति ?

३. मञ्जूषातः समानार्थकानि पदानि चित्वा लिखत-

(i) रविः ....
(ii) चन्द्रः ....
(iii) जलाशयः ....
(iv) हस्ती ....
(v) तीरे ....

उत्तरम्: (i) रविः सूर्यः
(ii) चन्द्रः शशाङ्कः
(iii) जलाशयः सरोवरः
(iv) हस्ती गजः
(v) तीरे तटे

४. कथापूर्ति

मञ्जूषायाः उचितपदैः कथापूर्तिः कुरुत –

Get More Learning Materials Here : CLICK HERE www.studentbro.in

पिपासाकुलं क्षतविक्षताः, वासस्थानम्, सरोवरस्य, नित्यजलपूर्णः, शशक- बिलानि, उपाय, सह, प्रसन्नः, प्रतिबिम्बम्

एकस्मिन् वने एकः ....(i) .... महान् सरोवरः अस्ति। कदाचित् एकं ....(ii)....... गजयूथं वनान्तरात् तत्र आगच्छति। तस्य च सरोवरस्य तीरे समन्तात् सुकोमलभूमौ बहुनि ....(iii)........ सन्ति, येषु बहवः शशकाः निवसन्ति । गजानां परिभ्रमणेन तेषु बिलेषु बहवः शशकाः ....(iv)........ भवन्ति । ते दुःखम् अनुभवन्ति । स्वरक्षार्थं च ते .....(v)..... चिन्तयति ।। शशकराज : गजराजं कथयति – " हे गजराज ! एषः सरोवरः चन्द्रस्य ....(vi)........ अस्ति । यदा शशकाः जीवन्ति तदा एव चन्द्रः ......(vii)....... भवति । " गजराजः शशकराजेन ....(viii)...... सरोवरस्य समीपं गच्छति । सः जले चन्द्रस्य ......(ix).... पश्यति । सः गजयूथः पुनः कदापि ....(x) .... समीपं न आगच्छति ।

उत्तरम्: (i) नित्यजलपूर्णः

(ii) पिपासाकुलं

(iii) शशक – बिलानि

(iv) क्षतविक्षताः

(v) उपायं

(vi) वासस्थानं

(vii) प्रसन्नः

(viii) सह

(ix) प्रतिबिम्बम्

(x) सरोवरस्य

Get More Learning Materials Here : CLICK HERE www.studentbro.in